

УДК 378.1

І.В. Сипченко,

кандидат педагогічних наук, доцент
(Житомирський педуніверситет)

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

У статті розглядаються методологічні засади формування досвіду художньо-педагогічного спілкування в контексті культурологічних ідей І. Огієнка.

Реальність сьогодення така, що з переважної більшості проблем, які стоять перед українським суспільством, важливою є проблема його духовних інтересів. Це одна з фундаментальних і в той же час найскладніших, гостро дискусійних проблем цілої низки наук, що мають своїм об'єктом духовність народу. Ідеться, зокрема, про оцінне ставлення людини до навколишнього світу, до мистецтва, до відродження національної культури.

Сучасний стан професійної підготовки майбутніх учителів характеризується здебільшого змінами кількісних показників навчання (ґрунтовніші знання, різноманітніші вміння та навички). Орієнтація на якість повинна підпорядковуватись основній меті навчального процесу у вузі – формуванню інтелектуальних і практичних надбань, які складають головну засаду майбутнього професіоналізму вчителя. Одним із таких надбань, що об'єднує в собі процесуальні й результативні сторони діяльності, виступає досвід. Означена категорія вважається фундаментальним структурним компонентом педагогічної діяльності, зумовлюючим високу ефективність її реалізації, яскравим показником інтелектуальної й практичної готовності студента до вирішення будь-яких проблемних ситуацій у системі його практичної підготовки.

Отже, твердження І. Огієнка про важливість оволодіння в родині, школі, позашкільних установах культурно-педагогічними традиціями актуальне і сьогодні. Українська культура, що включає в себе багато положень відносно народного мистецтва, моралі, звичаїв, обрядів повинна стати надбанням прийдешніх поколінь, а інтелігентність – ідеалом виховання. "Інтелігенція мусить збагнути свою провідну роль", – писав учений [1:158]. Інтелігентність виступає як константа буття людини, рівень її розвитку, що наповнює змістом образ життя та діяльності, а також є певною якістю, гармонією у професійному становленні майбутнього вчителя, що відповідає соціальним очікуванням. У науковому обігу поняття "інтелігентність" пов'язують з передовою частиною суспільства, переважно з людьми, зайнятими розумовою працею й художньою творчістю, в ширшому аспекті, які вважаються носіями культури. Учитель по праву посідає перше місце у списку.

До числа основних ознак інтелігентності належить комплекс найважливіших інтелектуальних і моральних якостей: загострене відчуття соціальної справедливості, прилучення до багатств світової й національної культури та засвоєння загальнолюдських цінностей, слідування велінням совісті, тактовність і особиста порядність, ідейна принциповість у поєднанні з терплячістю до інакодумства. Як інтегральне поняття, інтелігентність відображає високий рівень розумового розвитку й моральної культури особистості. Інтелігентність виявляється в широті й глибині ерудиції людини, збагаченні її пам'яті тими здобутками, які накопичило людство протягом тисячоліть, у неповторному багатстві духовного світу, внутрішній і зовнішній культурі, високих зразках поведінки в суспільстві. Інтелігентність – поняття, яке ширше й вагомніше інтелектуальності, оскільки поєднує високий сплав розумового та етичного [2:147]. Інтелігентність не може виникнути сама по собі, сформуватися в певний період часу. Інтелігентність – ідеал виховання, до якого має прагнути гуманне демократичне суспільство. Отже, поняття інтелігентності і у тому числі досвід, як його засадничий чинник, органічно переплітається зі специфікою професійного становлення майбутнього вчителя та його подальшою діяльністю.

Специфіка педагогічної діяльності вчителя-музиканта обумовлена, з одного боку, особливостями процесу спілкування з різновидами мистецтв, які викликають необхідність рішення перцептивних, імаจินативних, мнемічних та розумових завдань, охоплюючи коло мистецько-теоретичних та художньо-практичних проблем, а з другого – наявністю його психолого-педагогічної ерудиції. У наш час, коли відроджується й поповнюється новими здобутками науки скарбниця виховної мудрості, Огієнківське бачення цієї проблеми є особливо актуальним. Успіх виховного процесу, за висновками І. Огієнка, залежить від того, наскільки самі вихователі, батьки, учителі глибоко усвідомили "національну істоту свою", збагнули суть народних методів виховання, закарбували в пам'яті попередній досвід своїх предків, збагатилися найновішими дослідженнями.

Досвід, що набувається фахівцем у процесі педагогічної діяльності і лежить в основі професіоналізму майбутнього вчителя музики, можна визначити як досвід художньо-педагогічного спілкування. Цей феномен дозволяє найповніше реалізувати майбутньому вчителю свої творчі потенції, усвідомити припущені в пізнавальних чи практичних діях помилки, зрозуміти їх причини та забезпечити отримання студентом інформації про ступінь відповідності його дій еталонній моделі.

Методологічну основу формування досвіду художньо-педагогічного спілкування складають положення філософії, соціології, психології, педагогіки, естетики, мистецтвознавства про діяльнісну сутність людини, досвід як суб'єктивну форму освоєння довкілля, що веде до якісних змін особистості, про роль мистецтва у формуванні особистості та природу спілкування.

Об'єктивні умови та закони існування людського суб'єкта передбачають наявність чуттєво-матеріальної та практично-перетворювальної діяльності, в процесі якої відбувається пізнання оточуючого середовища. І саме тлумачення досвіду як особливої форми опанування світу (В.П. Іванов), тобто досвіду діяльності, в якому вона кристалізується як органічне досягнення суб'єкта, являє собою початковий пункт розкриття сутності даного феномена.

Таким чином, розглядаючи діяльність як процес, досвід можна визначити як результат і основу репродукування цього процесу.

Уявляється важливим акцентувати увагу на питаннях передачі накопиченого досвіду. Повністю досвід може бути переданий тільки за умов підключення суб'єкта до відповідної діяльності, у процесі якої формується додаткові знання, підтверджуються й поглиблюються оцінки, а головне – набуваються необхідні вміння та навички. Значущим стає лише особистісний досвід, який формується цілеспрямовано, свідомо.

Отже, якщо власником досвіду виступає людський суб'єкт, а "субстратом" досвіду – продуктивна практична діяльність, актуальними стають якісні зміни особистості, що виражають її здатність до самостійного вибору та виконання найбільш ефективних засобів діяльності, до передбачення її наслідків.

У зв'язку з цим методологічного значення набуває психологічна концепція досвіду як складової частини системи "особистість", що містить у собі звички, вміння, навички, знання (К.К. Платонов). Цілісність всієї системи забезпечується сукупністю внутрішніх та зовнішніх зв'язків її структурних елементів, їх ієрархією.

Таким чином, стає зрозумілим, що високий розвиток кожного елементу системи потребує високої відповідності кожного з них, а це дає новий якісний рівень розвитку системи. Оскільки досвід входить як соціально-детермінуюча підструктура в ієрархічну структуру "особистість", він тісно пов'язаний з усіма іншими підструктурами. Так, на його формування суттєво впливають пам'ять, воля, емоції, почуття, мислення. У свою чергу, досвід позначається на вищій підструктурі особистості – її спрямованості, зумовлюючи прагнення, інтереси, ціннісні орієнтації.

Мистецтво виступає як засіб матеріалізації досвіду людства в художньо-образній формі, є дієвим фактором багатогранного та цілісного розвитку індивіда. Але вміння особистості знаходити й привласнювати необхідний їй суспільний досвід, що втілений у різних видах мистецтва, неможливо без формування індивідуального художньо-естетичного досвіду. Особливості конкретного людського життя з усіма його усталеними стереотипами, ритуалами й обрядами, складають естетичний досвід, котрий визначає весь спектр смакових уподобань і ціннісних орієнтацій індивіда. Даний досвід відтворюється, існує і може бути зрозумілим як конкретно-історична сукупність форм соціальної діяльності особистості (І.А. Зязюн).

Звертаючись до естетичного, слід підкреслити його невід'ємність від мистецтва, тобто від художнього. Присутність у мистецтві естетичного не можна недооцінювати, тому що спілкування з ним, творчість за законами краси – це частина багатства суспільних відносин, що відбиваються в мистецтві. Естетичне являє собою безпосередню виразність будь-яких явищ дійсності, художнє – є специфічно здійснене людиною втілення естетичного в тому чи іншому специфічному матеріалі (О.Ф. Лосев). Безперечно, що в будь-якому процесі життєдіяльності естетичний елемент, який викликає естетичне переживання, – це лише супутній момент, але в мистецтві естетична якість є обов'язковим сутнісним моментом.

Результат спрямування особистості на структурно організований штучний естетичний об'єкт – художній твір (А.Я. Зись) – визначається як художній досвід. Діалектичний взаємозв'язок естетичного та художнього досвіду забезпечується можливостями мистецтва концентрувати спеціалізовану сферу діяльності, об'єктом якої виступає людина, її естетичні, моральні, релігійні, наукові погляди й установки.

Сферу мистецтва називають "другою дійсністю", а готовність читати цілісне конкретно – чуттєве відображення життя, що подане в системі образів, відіграє першорядну роль у контактах із мистецтвом і складає невід'ємну частину художнього досвіду особистості. Правомірно думати, що чим вище рівень художнього розвитку людини, чим багатший її художній досвід, тим більшого впливу зазнає її духовний світ від контактування з різновидами мистецтв.

Художній досвід передбачає, перш за все, наявність особистісного інформаційного фонду, який включає: художньо-теоретичні, художньо-історичні та художньо-критичні знання, а також набір зорових та слухових пам'яток. Але якою б не була художня інформація, цілком безперечним є її органічне поєднання з почуттями, які відбиваються в певних емоційних реакціях і станах.

Звідси можна зробити висновки, що потреба в спілкуванні з мистецькими творами, здатність насолоджуватись ними охоплює і наявність у суб'єкта розвинених почуттів, які дозволяють з усією глибиною та гостротою переживань відгукуватись на художнє явище, а також й відповідний рівень художньої освіти, художньої вихованості. Отже, особистість, спілкуючись із мистецтвом, зіставляє "реальність, віддзеркалену митцем", зі своїм особистісним баченням. Тим самим індивід звертається до свого художнього досвіду, котрий допомагає йому втілити образи в особистісні уявлення. Стає вочевидь, що наявність досвіду виступає необхідною умовою для повного й глибокого розуміння художньої реальності. Такий ракурс висвітлення понять естетичного та художнього досвіду має основоположне методологічне значення для розгляду проблеми художнього спілкування.

Художньо-естетичний досвід у науковій літературі трактується як результат художньо-естетичної діяльності особистості, її спілкування з художніми цінностями, відображення у свідомості змісту та форми художніх явищ. Змістовною стороною даного досвіду виступає естетичне відношення до мистецтва як діяльнісний емоційно-оцінний процес зв'язку особистості з художніми об'єктами. Як бачимо, спілкування особистості з художніми цінностями є провідним положенням у розкритті специфіки даного феномена.

Взагалі спілкування має діяльну основу, яка виявляється в спрямованості дій суб'єкта і входить в різнобічний прояв людської активності.

Художнє спілкування виступає як здійснення інтелектуально-творчого зв'язку автора і реципієнта та задача останньому обробленої, організованої, скріпленої художньою концепцією інформації про світ. Воно є одним з найважливіших факторів організації та структурування культури, циркулювання інформації про нею, її саморух, а також фактор соціалізації особистості й затвердження її самоцінності.

Художнє спілкування починається з творчого процесу народження художнього тексту, в якому кодується за допомогою мови даного виду мистецтва концептуально наповнена і цілісно орієнтована художня думка. Ця опосередкована ланка зв'язку несе в собі життєвий і художній досвід автора, інформацію про його художню концепцію світу, які опановуються реципієнтом через своєрідний "діалог". Характер і результат "діалогу" залежить не тільки від втіленої автором у художньому тексті інформації, а й від того, що "дає" тексту культурно-рецептивна підготовленість і активність сприймаючого.

Розглядати художнє спілкування поза активністю реципієнта неможливо. Адже вона є вихідною характеристикою суб'єкта, головною його ознакою, а об'єкт діяльності суб'єкта визначається як предмет докладання його активності. Іншими словами, реципієнт спрямовує свою духовну енергію на інтерпретацію, пізнання, оцінювання художнього об'єкта і ефективність зазначених "маніпуляцій" прямо пропорційна підготовленості індивіда: здібностям, фантазії, пам'яті, особистісному досвіду, об'єму життєвих та художніх вражень.

Для педагога неабияке значення мають викладені в працях І. Огієнка думки про виховний вплив української культури, літератури, церкви. Учений не був байдужий до питання про місце в державі й сучасності багатой виховної спадщини відомих українських просвітителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Митрополит Іларіон. Книга нашого буття на чужині / Бережимо все своє рідне: ідеологічно-історичні нариси. – Вінніпег, 1956. – 164 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

Матеріал надійшов до редакції 26.11.2001 р.

Сипченко І.В. К проблеме формирования опыта художественно-педагогического общения будущего учителя музыки.

В статье рассматриваются методологические основы формирования опыта художественно-педагогического общения в контексте культурологических идей И. Огиенко.

Sypchenko I.V. To the problem of gaining the experience of artistic pedagogical communication by the future teacher of music.

The article deals with methodological aspects of gaining the experience of artistic pedagogical communication in the context of culturological ideas of I. Ogiyenko.